

ALIANCIA ŽIEN SLOVENSKA

Práca s páchatel'mi násilia na ženách

Závěrečná správa z pilotného projektu

Mgr. Róbert Vavro, Mgr. Jozef Hutta, Mgr. Katarína Karásková

25.4.2016

Obsah

I. Predstavenie projektu.....	3
II. Práca s páchatel'mi na slobode.....	4
III. Práca s páchatel'mi vo výkone trestu odňatia slobody.....	7
IV. Odporúčania pre aplikáciu programov pre prácu s páchatel'mi násilia na ženách.....	16

I. Predstavenie projektu

V rámci projektu „Podpora a pomoc pre ženy zažívajúce násilie a ich deti prostredníctvom zavedenia sociálnych programov pre páchatel'ov násilia“ vykonala Aliancia žien Slovenska množstvo aktivít smerujúcich k uvedeniu programov pre páchatel'ov rodovo podmieneného násilia do života aj do systému trestnej justície Slovenskej republiky. Na počiatku bola právna analýza aktuálneho stavu, ktorá poukázala na rôzne možnosti aplikácie predmetných programov už aj v terajšom právnom poriadku. Za súčasného stavu je možné uložiť primerané povinnosti a obmedzenia (§ 51 ods. 3 a 4 Trestného zákona)

- súdom ako súčasť podmiennečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody, trestu domáceho väzenia, trestu povinnej práce, trestu zákazu pobytu, podmiennečného prepustenia a podmiennečného upustenia od výkonu zvyšku niektorých trestov,
- súdom pri ochrannom dohľade alebo
- prokurátorom alebo súdom pri podmiennečnom zastavení trestného stíhania, teda ešte v prípravnom konaní (inštitút podmiennečného zastavenia trestného stíhania vychádza z predpokladu, že už samo trestné stíhanie páchatel'a konané o prečine a negatívne zhodnotenie jeho osoby a jeho činu má výchovné pôsobenie).

V predmetnom projekte bolo cieľom využiť aktuálne legislatívne možnosti a začať pilotnú prácu s páchatel'mi násilia na ženách. Súčasťou informovania o projekte a o možnosti zaradiť, odporučiť, či navrhnúť páchatel'ov do programu boli vzdelávacie semináre pre pracovníkov zúčastnených inštitúcií. V priebehu programu sa podarilo zrealizovať semináre a stretnutia s pracovníčkami a pracovníkmi probačnej a mediačnej služby v Bratislavskom kraji, sudkyňami a sudcami v ich školiacom zariadení v Omšeni, množstvo stretnutí so zástupkyňami a zástupcami Zboru väzenskej a justičnej stráže, pracovníkmi a pracovníčkami Ministerstva spravodlivosti, pracovníkom prokuratúry a Justičnej akadémie v Pezinku, pracovníčkami Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny, VÚC Bratislavský kraj, aj iných mimovládnych organizácií. Niektoré inštitúcie, najmä sudy, sme oslovili opakovane formou e-mailu s informáciami o probačnom programe pre páchatel'ov a s ponukou spolupráce. V rámci projektu bola zorganizovaná aj tlačová konferencia, ktorej sa zúčastnili

celoštátne médiá – rozhlas, televízia aj tlač, ako aj zástupkyne a zástupcovia niektorých zúčastnených inštitúcií. Na tlačovej konferencii Aliancia žien Slovenska informovala o priebehu projektu a prezentovala aj krátky film, v ktorom predstavila publiku prácu s páchatel'mi násilia na ženách. Reportáže z tlačovej konferencie sa objavili opakovane v najsledovanejších spravodajských reláciách, v rozhlasovej relácii, či v tlačových médiách.

II. Práca s páchatel'mi na slobode

Práca s páchatel'mi na slobode je podmienená existenciou prísunu vhodných účastníkov programu zo strany oprávnených inštitúcií. Do intervenčného programu práce s páchatel'mi násilia na ženách môže byť páchatel' zaradený na základe rozhodnutia súdu alebo prokurátora ako súčasť povinnosti „podrobiť sa v súčinnosti s probačným a mediačným úradníkom alebo iným odborníkom programu sociálneho výcviku alebo inému výchovnému programu“¹, alebo v rámci výkonu trestu odňatia slobody na návrh väzenského orgánu ako súčasť iných metód a postupov zaobchádzania obsiahnutých v programe zaobchádzania². Keďže efektivita programu pre prácu s páchatel'mi násilia na ženách závisí aj od dĺžky účasti násilníka na programe je vhodné uložiť povinnosť podrobiť sa tomuto programu ako súčasť

- podmiennečného zastavenia trestného stíhania,
- nepodmiennečného trestu odňatia slobody,
- podmiennečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody (vrátane podmiennečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom),
- trestu domáceho väzenia,
- podmiennečného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody.

Účasť na programe môže sprostredkovať aj orgán sociálnoprávnej ochrany a sociálnej kurately ako preventívne opatrenie na obmedzenie a odstraňovanie negatívnych vplyvov, ktoré ohrozujú psychický vývin, fyzický vývin alebo sociálny vývin dieťaťa a plnoletej fyzickej osoby.³ Keďže ide o nástroj sekundárnej sociálnej prevencie, nie je možné takto ponúkanú možnosť zapojenia do preventívnych programov vynucovať.

Do programu môže uchádzač nastúpiť aj celkom dobrovoľne z vlastnej motivácie, či na odporúčanie blízkych osôb, ak sám kontaktuje poskytovateľa takejto služby, v našom prípade Alianciu žien Slovenska.

¹ napr. § 51 ods. 4 písm. g) zákona č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon

² podľa § 24 písm. e) vyhlášky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 360/2008 Z.z., ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody obsahom programu zaobchádzania v časti „iné metódy a postupy zaobchádzania je súhrn špeciálnopedagogických, psychologických, liečebných a rehabilitačných činností, ktoré môže uplatňovať len príslušník zboru, zamestnanec zboru alebo iný odborník s príslušnou odbornou kvalifikáciou.“

³ § 11 ods. 1 písm. e) zákona o sociálnej kuratele

V priebehu trvania projektu boli zo strany justície – probačných a mediačných pracovníčok a pracovníkov odporučením do programu iba dvaja účastníci so súdnym nariadením absolvovať program sociálneho výcviku. Ani jeden z týchto odsúdených sa ani opakovane nedostavil v dohodnutý termín na úvodné stretnutie. Táto skutočnosť znamenala nemožnosť začať skupinovú prácu s páchatel'mi na slobode.

Do programu sa na odborúčanie blízkych osôb prihlásil jeden páchatel' dobrovoľne. S týmto páchatel'om bola vykonaná práca v počte deviatich individuálnych stretnutí v priebehu piatich kalendárnych mesiacov. V prípade absentovali informácie z viacerých zdrojov a tým, že účastník sa zúčastnil dobrovoľne, bolo treba vychádzať z informácií, ktoré o sebe sám poskytol. Išlo o páchatel'a „nízkoprahového“ násilia, kedy jeho najzávažnejším činom bolo, že po hádke chytil svoju partnerku, zatriasol ňou a následne z druhého poschodia bytového domu z okna jej bytu vyhodil externý hard disk, na ktorom mala partnerka uloženú dlhodobú prácu. Počas stretnutí s páchatel'om prebehla psychologická diagnostika, fáza anamnézy a následne boli prejdené obsahy ako rekonštrukcia činu, alternatívy správania, vina a zodpovednosť, nenásilná komunikácia, vyjadrovanie pocitov a potrieb, či núdzový plán. V priebehu stretnutí páchatel' spolupracoval a bol vnútorne motivovaný dosiahnuť zmenu.

V závere je potrebné konštatovať, že individuálna práca s páchatel'mi násilia na ženách je možná a zmysluplná, avšak skupinový program podľa štandardov disponuje silnejšou dynamikou a má väčší motivačný potenciál viesť k zmene správania, keďže poskytuje oveľa viac interakcií konfrontujúcich nežiadúce hodnotové predstavy, ale aj bezpečný priestor na nácvik správania a komunikácie.

III. Práca s páchatel'mi vo výkone trestu odňatia slobody

Z dôvodu praktickej nemožnosti realizovať program s páchatel'mi na slobode sa pilotný projekt skupinovej práce s páchatel'mi násilia na ženách presunul do väzenského prostredia, kde nám príslušníčky a príslušníci Zboru väzenskej a justičnej stráže poskytnú mimoriadnu súčinnosť.

Program bol realizovaný v Ústave na výkon trestu odňatia slobody Hrnčiarovce nad Parnou. Vykonávajú tu trest odňatia slobody muži. Je to ústav s minimálnym stupňom stráženia, s miernejšími obmedzeniami a režimom. V rámci projektu začala pracovať skupina pre násilníkov vykonávajúcich trest odňatia slobody a zrealizovali sme päť sedení. Aktuálne skupina neukončila svoju činnosť, ale bude naďalej pokračovať. Program skupiny je koncipovaný na cca 24 stretnutí a jej trvanie sa predpokladá do septembra 2016. Stretnutia sa uskutočňovali raz týždenne v trvaní dvoch hodín.

Vedenie Ústavu na výkon trestu odňatia slobody Hrnčiarovce nad Parnou dalo k realizácii našej práce tieto podmienky výberu odsúdených do skupiny:

- odsúdenie za páchanie násilnej trestnej činnosti rodovo podmienenej,
- termín podmiennečného prepustenia stanovený súdom po 01.01.2017,
- odsúdení pracovne nezaradení,
- odsúdení pracovne zaradení na pracovisku v ústave s dohľadom,
- dobrovoľná účasť odsúdených na projekte,
- nebudú použité identifikačné údaje odsúdených.

Výber z radov odsúdených bol najdôležitejšou a zároveň aj najzdĺhavejšou časťou na zahájenie skupinovej práce s páchatel'mi násilia páchaného na ženách nachádzajúcich sa vo výkone trestu. Odsúdení boli starostlivo vyberaní, tak aby vydržali pracovať v skupine počas celej realizácie projektu, lebo migrácia odsúdených v tunajšom ústave je veľmi vysoká. Odsúdení sú premiestňovaní do iných ústavov napríklad na súdne pojednávania, za účelom vyšetrovacích úkonov, alebo na odborné vyšetrenia zdravotnou eskortou. Práca skupiny musela byť zosúladená aj s ústavným poriadkom a denným časovým režimom odsúdených. Odsúdení sa na prácu v tejto

skupine neprihlasovali sami, ale na základe zoznamu odsúdených vybratých z interného softvérového evidenčného systému podľa určených kritérií boli k účasti vyzvaní. Odsúdených v zozname za násilné trestné činy bolo vyselektovaných veľa, mysleli sme si, že si budeme mať z čoho vyberať, ale vhodných na zaradenie do skupiny ostalo málo. U každého páchatel'a, ktorý prešiel úvodným výberom podľa pevných kritérií, sme následne selektovali na základe psychologickkej charakteristiky podľa psychologického vyšetrenia, záznamov v elektronickej karte, sociálnej situácie, rozsudku zo súdneho spisu odsúdeného. Veľa oslovených účast' v takejto skupine odmietlo, nemali záujem o prácu v nej. Deklarovali to napríklad slovami: „Nič som jej neurobil a kam ma dostala, to ona patrí do takej skupiny.“ Zaradeniu do skupiny predchádzal vstupný pohovor s každým jeho kandidátom. Zároveň pri ňom boli oboznamovaní s náplňou práce a aktivitami v skupine nasmerovanými na dosiahnutie toho, aby si uvedomili páchané násilné správanie a naučili sa rozvíjať nenásilné spôsoby riešenia konfliktov akceptovateľné v partnerskom vzťahu. Pri pohovoroch boli využívané rôzne komunikačné zručnosti. Bolo treba zvážiť každé slovo a citlivo reagovať na verbálne aj neverbálne prejavy odsúdeného pri pohovore, aby sme neprišli o klienta. V podmienkach výkonu trestu boli nároky na realizáciu projektu chvíľami až neuskutočniteľné. Museli sme vymyslieť niečo, čo by ich motivovalo k spolupráci. Na získanie odsúdeného na aktivity nad rámec jeho povinností platila už pre nás stará známa a osvedčená skutočnosť, mať z toho nejakú výhodu pre odsúdeného. Súhlas vedenia na uvoľnenie z pracoviska počas trvania práce v skupine bez nadpracovania si tohto času bolo pre nich slabou motiváciou. Top motiváciou sa stalo pre odsúdených zakomponovanie účasti na práci v skupine do programu zaobchádzania. Na priblíženie aj laickej verejnosti všetky aktivity a spôsob kontaktu väzenského personálu týkajúce sa odsúdených je označovaný termínom zaobchádzanie, ktorý má širší význam ako výchova alebo nápravno-výchovná činnosť. Každému odsúdenému preto pedagóg vypracováva program zaobchádzania v participácii s ním ako súhrn aktivít zameraných na rozvoj jeho osobnosti, primerané správanie a hodnotovú orientáciu v súlade s jeho právami a povinnosťami ustanovenými v zákonne o výkone trestu odňatia slobody. Každému zaradenému členovi príslušný pedagógovia aktualizovali ciele programu zaobchádzania v bode edukácia a stal sa tak súčasťou stanovenia cieľov v programe zaobchádzania. Plnenie programu zaobchádzania odsúdeného sa potom rovnalo pre odsúdeného aktívnej účasti na práci v skupine páchatel'ov rodovo podmieneného násilia. Pre vysvetlenie problematiky, ak odsúdený požiada o podmienené prepustenie

z výkonu trestu odňatia slobody, pedagóg mu spracuje hodnotenie na súd a jeho súčasťou je aj spracovanie komplexného hodnotenia programu zaobchádzania stanoveného odsúdenému, ktorý musí odsúdený plniť inak nemôže byť doporučený na podmienené prepustenie.

Vyplnenie dotazníka prijímacieho pohovoru tvorilo súčasť prijímacieho pohovoru spolu s podpísaním súhlasu s podmienkami účastníka intervenčného vzdelávacieho programu proti domácemu násiliu, ktoré podpísal po oboznámení sa s nimi pred zaradením každého páchatel'a.

Podmienky účastníka intervenčného vzdelávacieho programu proti domácemu násiliu:

- zaväzujem sa, že počas celého trvania vzdelávacieho programu nepoužijem násilie voči žiadnej osobe,
- aktívne sa zúčastním všetkých skupinových stretnutí,
- osobné údaje a informácie týkajúce sa mojej osoby budú použité len pre potreby intervenčného vzdelávacieho programu,
- moje zaradenie do intervenčného vzdelávacieho programu, bude súčasťou aktualizácie programu zaobchádzania v bode a) edukácia.

Nakoľko sme dopredu nevedeli ako sa práce v tejto skupine zhodia oslovení odsúdení držali sme sa preto radšej stredného počtu päť až desať členov. Praktická realizácia našej práce s násilníkmi oslovenými z radov odsúdených začala s ôsmimi členmi. Lektori – príslušníci zboru väzenskej a justičnej stráže sme si museli pred začatím práce v skupine jej členov na jednotlivé stretnutia predviesť z oddielov aj pracovísk ústavu. Len jeden člen skupiny má voľný pohyb po ústave a prichádza na skupinu sám. Na prvé stretnutie odmietli prísť dvaja oslovení odsúdení ešte pred vyplnením dotazníka prijímacieho pohovoru a podpísania súhlasu účastníka intervenčného vzdelávacieho programu proti domácemu násiliu. Po prvom stretnutí nám jeden z odsúdených oznámil, že končí a nabudúce už nepríde. Svoje rozhodnutie odôvodnil slovami: „Teraz som ukončil súdom nariadenú protialkoholickú liečbu a mám toho dosť, nechcem už rozpitvávať svoj život.“ Po druhom stretnutí odmietol účasť jeden už člen skupiny. Sklamaním pre neho bolo, že sa prostredníctvom aktivít

v skupine nenaučí lepšie ovládať a manipulovať svoju partnerku, čo viackrát počas trvania skupinového stretnutia aj komentoval. Násilník chcel, aby jeho partnerka bola zaradená do skupinových stretnutí, lebo on za svoje násilné správanie „sedí“. Rátali sme s opatrnosťou, ostražitosťou aj vypočítavosťou účastníkov projektu. Po opätovnom oslovení a na základe kladných preferencií od účastníkov intervenčného programu nám v ostatnom čase pribudol nový účastník. Niektorí členovia skupiny sa na začiatku zdráhali prejavíť aktivitu k téme nimi páchaného násilia, alebo násilia vôbec. Keďže sa pri aktivitách postupne vyjadroval každý člen skupiny je tento počet účastníkov primeraný, nikto nemá možnosť sa ulievať. Skupinových stretnutí s páchatelmi násilia sa nám aktívne zúčastňuje sedem členov.

Na priblíženie a charakteristiku zloženia našej skupiny páchatel'ov rodovo podmieneného násilia, nahliadneme na násilné správanie aspoň niektorých jej členov a ich prezentované postoje k násilnej činnosti.

Trestná činnosť páchatel'ov sa týkala napríklad úmyselne spôsobenou ťažkou ujmom na zdraví spáchanou trýznivým spôsobom na blízkej osobe. Páchatel' pod vplyvom alkoholu polial benzínom a podpálil svoju vtedajšiu priateľku, ktorá spala v izbe spolu s ich dieťaťom. Z pohľadu násilníka v ňom alkohol vždy vyvolával agresivitu, pomstil sa jej za neveru. Má rád tvrdý alkohol s pivom, pije často a veľa, preto si nepamätá čo vtedy robí. Na polícii bol aj za to, že ju fyzicky napadol, ale nepamätá si to pre alkohol. V súčasnej dobe je šťastne ženatý s inou ženou, cíti sa výborne, alkohol mu nechýba, ale na slobode bude piť zase. K násilnej trestnej činnosti deklaruje kritický postoj.

Ďalší páchatel' fyzicky týral svoju družku, bil ju rukami, polieval vodou, prikladal jej ruky k rozpálenej dvojplatničke, udieral predmetom podobným obušku. Týral ju aj psychicky, vulgárne jej nadával, bránil v spánku a odopieral jedlo. Tiež sa jej vyhrážal fyzickou likvidáciou a likvidáciou jej detí. Donútil ju, aby si na svoje meno zobrala cca 15 úverov, pričom takto získané financie využíval pre vlastnú potrebu. Odsúdený sa priznáva len k jednej facke a to by sa podľa neho nemalo. Hovorí, že sa za to hanbí. Zvyšok uvedený v spise hodnotí ako nutnosť súvisiacu s jeho snahou uzatvoriť dohodu o vine a treste, keďže už nezvládal izoláciu počas výkonu väzby. Stále opakuje, že nie je násilník. Družka vraj nechcela, aby ju opustil a vymýšľala si

nepravdivé veci. Priznáva sa, že je milovník žien, mal veľa priateľiek a len táto mu robila problémy.

Takmer denne pod vplyvom alkoholu ďalší páchatel' fyzicky napádal svoju manželku, vulgárne jej nadával, ponižoval ju, vyhrážal sa utopením vo vani a podrezaním, pl'ul na ňu a budil ju po nočnej zmene búchaním dverí. Napriek zákazu vstupu do ich bytu doňho opakovane vstúpil, na výzvy manželky, aby ho opustil nereagoval a zotrval v ňom až do príchodu policajnej hliadky. Odsúdený hovorí, že nie je bez viny a na súde všetko priznal. Vraj začal piť, bol žiarlivec, nervák a miešali sa do nich svokrovci. Postoj k trestnej činnosti zhodnotil slovami: „Čo už, stalo sa.“

Odsúdený prišiel za svojou bývalou manželkou do spoločnej kotolne domu, v ktorom po rozvode obaja oddelene bývali. Sadol si oproti nej a začal sa s ňou rozprávať. Zrazu ju chytil za krk a škrtil ju, pričom jej hovoril, že keď ju nemôže mať on, tak nikto, zabije ju a odsedí si za to štyri roky. Poškodená sa ho snažila odtlačiť, no neustále ju škrtil až stratila vedomie. Potom ju zdvihol a na pleci preniesol do spálne, kde ju zhodil na posteľ, ruky jej pridržiaval kolenami a ďalej ju škrtil až opätovne stratila vedomie. Keď sa jej podarilo prehovoriť a rozplakala sa, prestal so škrtením, vyzliekol ju, priľahol a opakovane sexuálne zneužil. Priznáva sa však len k tomu, že ju škrtil, lebo mu nechcela dať dcéru. Keď odpadla chcel ju len prezliecť, lebo bola špinavá, neznásilnil ju.

Je až neskutočné aké rôzne spôsoby obrany používajú páchatelia pred sebou samým, pred kritikou iných, zbavenia sa pocitov viny za násilnú trestnú činnosť a hlavne vyhnutie sa prevzatia zodpovednosti za svoje činy.

Prvé – úvodné stretnutie slúžilo predovšetkým na oboznámenie kandidátov s programom, jednotlivými podmienkami a okolnosťami účasti a predstavenie garanta projektu Mgr. Vavra. Predpokladali sme, že v prípade potreby v budúcnosti posilní lektorský tím pri niektorých aktivitách a počítalo sa aj s možnosťou supervízie. S lektormi sa kandidáti na účasť zoznámili už počas predbežných individuálnych stretnutí a pohovorov. Vyselektovaných kandidátov, s ktorými sme pre program počítali, bolo na prvom stretnutí osem. Počas priebehu a diskusie o programe sa jeden z násilníkov priamo vyjadril, že možnosť svojej účasti na programe do budúcnosti odmieta. Ako dôvod uviedol hlavne nároky a záťaž, ktoré naňho skupinové formy práce kladú a nebol ochotný to podstupovať. Vychádzal zo svojich skúseností s inými

skupinovými aktivitami v minulosti. Počas ďalšieho priebehu stretnutia sa už odmietal zapájať a viac – menej i komunikovať. Ostatných sedem kandidátov pristúpilo na účasť v programe a podrobili sa celej vstupnej procedúre až po písomné vyhlásenie o účasti (pozri vyššie).

Môžeme stručne priblížiť priebeh nasledujúcich stretnutí. Stretnutie č. 2 bolo zamerané na didaktický vstup do problematiky a postupne sa fokus zamerlal na fyzickú formu násilia v partnerskom vzťahu. Násilníci podľa očakávania sami dobre rozlišovali fyzické formy násilia. Nasledovala modelová situácia – scénka prehraná lektormi - prezentujúca konfliktnú situáciu medzi manželmi, kde muž uplatňoval fyzické násilie voči partnerke. Členovia skupiny dostali formulár, podľa ktorého analyzovali udalosť. Cieľom bolo rozpoznávať formy a prejavy násilia, jeho následky na zúčastnených, no v tejto fáze vzniku skupiny išlo predovšetkým o správne pochopenie jednotlivých položiek formulára, ktorý sa bude neskôr uplatňovať pri analýze vlastných násilných činov. V počiatočnej fáze fungovania skupiny bola badateľná vyššia miera obozretnosti a nedôvery a prevažuje neochota poskytovať citlivé informácie o sebe. Analýza cudzieho správania však neobmedzovala aktivitu členov.

Už na stretnutie č. 3 sa jeden z členov nedostavil – našiel si povrchnú zámienku, aby sa stretnutiu vyhol. Pri následnom pohovore vyšiel najavo odpor a odmietanie ďalšej práce v skupine. Napriek písomnému záväzku účasti sa násilník už v úvode rozhodol z programu odstúpiť, aby nemusel pracovať na sebe a nebol konfrontovaný so svojim násilným správaním. Ostávajúcich šesť členov sa zúčastnilo všetkých aktivít počas sledovaného obdobia. Náplňou stretnutia č. 3 bola v úvode diskusia o analyzovaných položkách z predchádzajúceho sedenia. Činnosť sa následne upriamila na spoločné vytvorenie scenára nenásilného správania muža – násilníka v modelovej situácii. Scenár bol následne prehraný členmi a prediskutovaný. V tejto fáze ešte skupina nie je zabehnutá a členovia testujú požiadavku osobne sa zapájať, naproti možnosti zotrvať v pohodlnej pasívnejšej pozícii a zväčša sa snažia prenechať aktivitu na ostatných. V druhej polovici stretnutia sa pozornosť obrátila na vlastné násilné konanie členov skupiny. Na predloženom známom formulári každý rozpracoval udalosť z vlastnej minulosti, kedy použili fyzické násilie voči partnerke. Situáciu analyzovali a vyjadrovali sa k nasledovným položkám: podoba násilného správania, ciele a dôvody konania, emócie a následky na účastníkov, spôsob, ako dané násilie bagatelizujú, resp. prenášajú zodpovednosť na obeť. Ďalšou položkou bol návrh zmeny

vlastného správania na nenásilné a nekontrolujúce. Táto téma sa ukázala ako náročná a problematická. Kým pri modelovej situácii na stretnutí č. 2 sa násilníkom ľahšie dalo vytvárať nenásilný scenár, tak teraz pri situáciách z vlastného života zlyhávali. Začala sa objavovať tendencia meniť správanie partnerky v interakcii a nie iba svoje vlastné správanie, ako určuje inštrukcia. Svedčí to o tendencii kontrolovať partnerkine správanie, čo vyžadovalo intervenciu lektorov. Cesta jednoznačne vedie cez zmenu vlastného násilného správania a postojov smerom k nenásilnému a nekontrolujúcemu.

Na stretnutí č. 4 bol lektorský tím posilnený o Mgr. Vavra. Nosnou témou, ktorá sa rozpracovala, a o ktorej sa diskutovalo boli výhody verzus nevýhody násilia. Skupina sa zvlášť vyjadrovala k téme vo vzťahu k násilníkovi, k žene a k deťom.

5. stretnutie opäť nadviazalo na vlastné násilné konanie, ktorého analýzou sa nedávno zaoberali. Od individuálnej analýzy a popisu sme prešli k diskusií o jednotlivých položkách. V tejto fáze už členovia na vyzvanie boli schopní hovoriť pred skupinou o svojich násilných činoch a preberali sa i postoje a následky správania. Ďalší priebeh bol venovaný predstaveniu a revízii vlastných scenárov, ako by sa inak mali v danej situácii zachovať. Niektoré scenáre skupina spracovala, a keď dospeli ku zhode, že mužovo správanie tu je nenásilné a nekontrolujúce, prehrali ich formou scénky. Tým sme priblížili činnosť skupiny v sledovanom období. Tematicky sme uzavreli oblasť fyzického násilia, ktorá tvorí zrejme najľahšie uchopiteľnú zložku kontrolujúceho správania. Činnosť skupiny teda pokračuje ďalšími tematickými okruhmi a pripravujeme i doplnenie skupiny o nového člena, ktorý by nahradil toho odstúpeného.

Závěrečné zhodnotenie programu realizovaného vo výkone trestu odňatia slobody

Vzhľadom na legislatívu a normy, ktoré veľmi štruktúrovane určujú zaobchádzanie s väznenými osobami z hľadiska bezpečnosti, ale i zabezpečenia ich práv sa obdobný program nedal aplikovať mechanicky, ako sa používa v civilnej sfére v zahraničí. Nakoľko hovoríme o pilotnom projekte, riešili sa niektoré problémy s aplikáciou do podmienok výkonu trestu odňatia slobody na Slovensku, s ktorými doposiaľ neboli skúsenosti. Vysporiadali sme sa s viacerými otázkami a rozpormi medzi požiadavkami samotného programu a existujúcimi podmienkami a systémom v ústave na výkon trestu odňatia slobody. Treba povedať, že niektoré otázky ostávajú otvorené.

Ako nevyhnutná pre vytvorenie skupiny sa potvrdila podpora vedenia inštitúcie. Aby sa prekonali počiatkové prekážky, dodržali sa nároky programu a udržalo sa jeho fungovanie, bolo rozhodujúce, že vedenie po rokovaníach s tímom považovalo realizáciu programu za potrebnú a žiaducu, dokonca prebralo istú iniciatívu. Pri prekryvaní pracovného času odsúdených násilníkov a harmonogramu práce skupiny, pri nastolení dôraznej požiadavky voči vybraným násilníkom, aby vstúpili do programu, pri rozhodovaní o vstupe osôb zabezpečujúcich program do ústavu – to boli len niektoré situácie, keď vedenie inštitúcie rozhodovalo v prospech skupiny.

Ak v budúcnosti má v ústavoch na výkon trestu systematicky fungovať program pre prácu s páchatelmi rodovo podmieneného násillia a nemá byť realizácia závislá od prítomnosti osvieteného vedenia, bude nevyhnutné zahrnúť túto činnosť do legislatívy. Aby sa udržali všetky štandardy práce a potrebná úroveň po dlhšie obdobie, musí mať zabezpečenie skupiny vysokú prioritu. Inak je opodstatnený predpoklad, že ostatné činnosti a úlohy v systéme zaobchádzania budú v istých situáciách uprednostnené s následnou neúčastou členov skupiny, či odchodom zo skupiny.

V aktuálnom systéme penitenciárnej praxe sa ukázalo zahrnutie skupinovej aktivity do programu zaobchádzania vybraným páchatelom ako funkčné. Netreba zabúdať, že konfrontácia s vlastným násilným správaním je nepríjemná a násilníci sa jej chcú vyhnúť. Fakt, že účasť bude následne hodnotená s dosahom na možnosť podmieneného prepustenia má motivačný potenciál. U tých, ktorí už nemajú reálnu možnosť podmieneného prepustenia, alebo je to ešte príďaleko, však nemusí vytvárať

potrebný tlak pre participáciu. Toto sa ukázalo u násilníkov, ktorý už pri oslovení odmietli účasť v programe.

Ďalší faktor, ktorý bude vhodné pri koncipovaní systému zohľadniť, je dĺžka času od nástupu do väzenia po zapojenie v skupine. Príliš dlhý čas – viac rokov - vedie k odstupu a odcudzeniu od svojho násilného správania k partnerke ešte z obdobia pred uväznením. Fixujú sa i obrany a páchatel' už odmieta zaujať rolu násilníka, ktorý potrebuje intervenciu.

Angažovať pre program lektorov z radov príslušníkov ZVJS, ktorí majú na starosti zaobchádzanie s odsúdenými sa ukázalo ako pragmatické. Bolo nevyhnutné formálne zabezpečiť, aby mohli vykonávať túto činnosť mimo času svojej služby, avšak mohli samostatne v ústave zabezpečovať úkony súvisiace s chodom skupiny, napr. implementáciu skupinovej činnosti do programu zaobchádzania, selekciu vhodných kandidátov spomedzi všetkých odsúdených, predvádzanie odsúdených násilníkov na sedenia z ubytovne i z pracovísk a pod. V takomto zariadení totiž nie je možný voľný pohyb civilných osôb, ktoré by inak pre uvedené aktivity a tiež počas sedení nevyhnutne potrebovali prítomnosť a spoluprácu príslušníka zboru.

Nevysporiadanou otázkou ostáva kontakt s obeťami násilia a poskytovanie spätnej väzby. Lektorskému tímu chýbajú informácie z prvej ruky – od obeť a disponuje niekedy len informáciami o súdne dokázaných činoch. V istých prípadoch napr. pri odsúdení na základe dohody o vine a treste podrobné informácie nemusia byť k dispozícii. Aktuálny život členov skupiny vo väzení, v izolácii od rodiny, nedáva tímu možnosť spätnej väzby o zmenách a neumožňuje hodnotiť správanie násilníka v partnerskom vzťahu – v reálnych podmienkach. Udržiavaný partnerský vzťah cez korešpondenciu a zriedkavé návštevy pod dohľadom môže vytvárať falošnú ilúziu harmónie. Táto sféra bude vyžadovať nové tvorivé riešenia.

Úprava legislatívy

Z pohľadu systémového ukotvenia intervenčného programu pre prácu s páchatelmi násilia na ženách a jeho jednotného nariadovania ako súčasti zdôrazňovania zodpovednosti páchatel'a je do budúcnosti z trestno-právneho hľadiska potrebné:

- v zákone o priestupkoch doplniť možnosť uložiť sociálno-výchovné opatrenie ako ochranné opatrenie spočívajúce v povinnosti páchatel'a priestupku proti občianskemu spolunažívaniu⁴ na blízkej osobe alebo osobe, ktorá mu bola zverená do starostlivosti, alebo výchovy⁵ (manželke, bývalej manželke, družke, bývalej družke, rodičovi spoločného dieťaťa a dieťaťu, ktoré má zverené do starostlivosti, alebo vychováva) zúčastniť sa intervenčného programu pre páchatel'ov násilia na ženách,
- v trestnom zákone upraviť ustanovenie o uložení primeraných obmedzení alebo povinností pri trestoch nespojených s odňatím slobody tak, aby páchatel'ovi úmyselného trestného činu násilnej povahy voči manželke, bývalej manželke, družke, bývalej družke, rodičovi spoločného dieťaťa a osobe, ktorá je vo vzťahu k nim blízkou osobou bola povinnosť podrobiť sa intervenčnému programu pre páchatel'ov násilia na ženách uložená obligatórne,
- ustanoviť obligatórne nariadenie účasti v programe pre páchatel'ov násilia na ženách v prípadoch, keď dôjde k vykázaniu násilného muža z obydliá podľa ustanovenia § 27a zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov,
- nastaviť akreditačný mechanizmus, ktorý by na základe nastavených štandardov garantoval úroveň programov práce s páchatel'mi (návrh akreditačného mechanizmu je uvedený vyššie v kap. VII) a poskytované programy zadefinovať ako služby vo verejnom záujme financované z verejných zdrojov.

⁴ podľa § 49 ods. 1 písm. d) zákona č. 372/1990 Z.z. o priestupkoch

⁵ § 49 ods. 1 písm. e) zákona č. 372/1990 Z.z. o priestupkoch

IV. Odporúčania pre aplikáciu programov pre prácu s páchatel'mi násilia na ženách

Realizácia intervenčného programu práce s páchatel'om násilia predstavuje priesečník intervencií viacerých subjektov. Keďže účasť na intervenčnom programe nasleduje vo väčšine prípadov po rozhodnutí oprávneného orgánu v trestnom konaní, je akceptácia intervenčného programu rozhodujúca pre jeho úspech. Rovnako dôležitá je aj koordinácia intervencií so subjektmi poskytujúcimi špecializované služby pre ženy. Všetci spolupracujúci partneri musia byť informovaní o koncepte, obsahu a podmienkach práce s páchatel'mi. Najužitočnejšou formou zakotvenia inštitucionálnych väzieb je uzavretie písomných dohôd o spolupráci medzi poskytovateľom intervenčného programu a

- prokuratúrou (pre transfer konkrétnych informácií sa okrem rámcovej dohody o spolupráci medzi poskytovateľom programu pre páchatel'ov násilia na ženách a Generálnou prokuratúrou javí ako najefektívnejšie sieťovanie na funkčne nižších zložkách – okresná alebo krajská prokuratúra),
- súdmi,
- Zborom väzenskej a justičnej stráže,
- Ústredím práce, sociálnych vecí a rodiny a
- organizáciami poskytujúcimi poradenské služby ženám.

Pre spoluprácu s orgánmi oprávnenými rozhodovať v trestnom konaní je okrem akceptácie intervenčného programu podmienenej adresnou informačnou kampaňou zameranou na restoratívny a preventívny aspekt intervenčného programu (prednášky, osobné stretnutia, letáky) rovnako dôležité metodicky usmerniť a právne ukotviť proces jeho nariad'ovania. Adresát takéhoto metodického usmernenia by mal vedieť, že intervenčný program práce s páchatel'om násilia na ženách je

- a) jeden z programov sociálneho výcviku vymedzených v § 51 ods. 4 písmeno g) Trestného zákona (v prípade uloženia trestu nespojeného s odňatím slobody), resp. predstavuje aktivitu zameranú na rozvoj osobnosti odsúdeného, jeho primerané správanie a hodnotovú orientáciu podľa § 15 ods. 3 zákona č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (v prípade uloženia nepodmienečného trestu odňatia slobody),

- b) možné ho uložiť páchateľovi trestného činu, ak určujúcim znakom protiprávneho konania je násilné konanie voči žene smerujúce k získaniu a udržaniu moci a výhod a to bez ohľadu na druh použitého násillia a rozsah spôsobenej ujmy,
- c) možné ho uložiť ako „súčasť“ trestnej sankcie pri podmiennečnom zastavení trestného stíhania, podmiennečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody (vrátane podmiennečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom), treste domáceho väzenia vo výmere nad 12 mesiacov, podmiennečnom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody,
- d) pred uložením povinnosti zúčastniť sa tohto programu je potrebné v spolupráci s probačným a mediačným úradníkom vykonať predbežné šetrenie – na základe dostupných informácií sa predbežne preverí splnenie kritérií, prípadne existencia kontraindikácií na zaradenie do programu.

Projekt „Podpora a pomoc pre ženy zažívajúce násillie a ich deti prostredníctvom zavedenia sociálnych programov pre páchateľov násillia“ dokázal, že programy pre prácu s páchateľmi násillia na ženách sú realizovateľné a majú zmysel. Preukázala sa však aj skutočnosť známa zo zahraničia, že do systému na elimináciu násillia na ženách musia byť aktívne zapojené všetky potrebné zložky. V našom prípade sa do projektu nezapojili sudkyne a sudcovia, ktorí sú kľúčovými osobami pre realizáciu programu s páchateľmi na slobode. Z uvedeného dôvodu nebolo možné pilotnú skupinovú prácu v realizovať s páchateľmi odsúdenými podmiennečne. Ako alternatívu sme vďaka dobrej spolupráce so Zborom väzenskej a justičnej práce aplikovali program v Ústave na výkon trestu odňatia slobody v Hrnčiarovciach nad Parnou. Zbor väzenskej a justičnej práce plánuje pokračovať v začatej práci a počíta aj s jej rozšírením do ďalších ústavov.